

Läsvårigheter

– ett fördjupningsmaterial

Stefan Johansson

stefan.johansson@begripsam.se

Karin Forsell

karin.forsell@begripsam.com

2021-01-13

Innehåll

Bakgrund	3
Genomförande.....	3
Sammanfattning	4
Läsnesättning och lässvårigheternas karaktär.....	6
<i>En social, medicinsk eller ekonomisk förklaringsmodell till lässvårigheter.....</i>	<i>6</i>
<i>Samhällets strategier för att hantera lässvårigheter.....</i>	<i>10</i>
Funktionsnedsättningar och diagnoser som orsak till lässvårigheter.....	11
<i>Prevalens eller incidens</i>	<i>11</i>
<i>Personer med lässvårigheter – vilka diagnoser och svårigheter är berörda?.....</i>	<i>13</i>
Vilken form av läsning fungerar bäst?	23
<i>Blindhet.....</i>	<i>23</i>
<i>Nedsatt syn.....</i>	<i>25</i>
<i>Nedsatt syn och nedsatt hörsel.....</i>	<i>27</i>
<i>Svårt att förstå.....</i>	<i>28</i>
<i>Svårt att avkoda text.....</i>	<i>30</i>
<i>Svårt att koncentrera sig.....</i>	<i>31</i>
<i>Känslighet för många och starka intryck.....</i>	<i>32</i>
<i>Svårt att komma ihåg.....</i>	<i>33</i>
Referenser	34

Bakgrund

MTM, Myndigheten för Tillgängliga Medier vill fördjupa sina kunskaper om läsning och lässvårigheter. MTM har därför gett Begripsam uppdraget att söka svar på följande frågor:

1. Vilka diagnoser eller svårigheter leder till läsnedläggning?
2. Vilka kombinationer av diagnoser eller svårigheter gör läsningen svårare?
3. Vilken typ av svårigheter med läsning orsakas av diagnoserna/svårigheterna?
4. Hur många personer i Sverige bedöms ha de olika diagnoserna/svårigheterna på sådant sätt att det orsakar läsnedläggning?
5. Vilken form av läsning fungerar bäst för personer med de olika diagnoserna/svårigheterna, till exempel sett till format, nivå på innehåll, teknik?

Genomförande

Vi har genomfört uppdraget genom att använda

- data från Svenskarna med funktionsnedläggning och internet (SMFOI 2017 och 2019)
- underlag från andra projekt där vi arbetat med problematik som rör läsning och läsförståelse. Exempel på sådana projekt är Begriplig Text¹ och Orden på jobbet².

Från SMFOI har vi **analyserat personer som markerat att de har svårigheter med att läsa men också personer som markerat att de har svårt att se**. Vi har korskört dessa personer med diagnoser och andra svårigheter och kan på det sättet ringa in vilka grupper som ofta anger att de har svårt att läsa.

Vi har dessutom sammanställt kända och från forskning verifierade uppgifter om antalet individer i Sverige med relevanta diagnoser och svårigheter samt pekat ut relevanta grupper där vi inte hittar data på hur stor gruppen är.

Vi har så långt möjligt använt begreppet prevalens (hur många som har diagnosen/svårigheten) för att redovisa förekomst. Men i vissa fall finns

¹ <https://begripligtext.se>

² <https://www.dyslexi.org/forbundet/orden-pa-jobbet?page=1>

inga sådana uppgifter och då har vi sett på så kallad incidens (hur många som drabbas per år).

Sammanfattning

En lässvårighet är ofta en kombination av diagnoser och svårigheter som resulterar i lässvårigheten. Ofta är lässvårigheten en av flera samverkande svårigheter. **Det kan vara svårt för en person med lässvårigheter att med egna krafter och resurser ordna en situation där läsandet fungerar.**

Samhället möter dessa individers behov bland annat genom att

- tillhandahålla text på alternativa sätt
- tillhandahålla hjälpmedel
- sätta upp regler och anvisningar för hur det offentliga språket ska vara utformat för att vara begripligt.

En del av de svårigheter som personerna redovisar, utöver själva lässvårigheten, medför troligen att de också har **svårt att förstå regler och instruktioner**. De är sannolikt känsliga för att regelverk som de har lärt sig hur de fungerar ändras. De kan behöva ganska lång tid på sig att förstå hur ett stödsystem fungerar exempelvis, eller hur digitala system fungerar. Ändringar i dessa skapar en kritisk situation där risken är att personen slutar att använda en tjänst. Vi har sett motsvarande problematik när personer ska förnya sina mobila bank-id och inte klarar av detta.

Personer med lässvårigheter är en **ressurssvag grupp**. Många har låga inkomster och står utanför arbetsmarknaden. Att personerna har låga inkomster innebär både att de ofta inte har råd att exempelvis prenumerera på medietjänster eller att skaffa grundläggande tillgång till den tekniska infrastruktur som kan krävas (internetabonnemang, smarta telefoner, datorer eller surfplattor). De låga inkomsterna innebär också att de kompenseringstjänster och lösningar samhället erbjuder inte bör vara förknippade med kostnader.

Många personer med lässvårigheter har **svaga supportnätverk**. Det betyder att om något krånglar eller när de behöver öka sin kompetens så har de kanske inte någon i närheten som kan träda in och hjälpa till. Många personer i denna grupp är beroende av hjälp från omgivningen.

Blinda och synskadade personer identifierar sig inte som att ha en lässvårighet eller läsnedsättning. Här uppstår en konflikt med att samhällets regelverk definierar dem till att ha det. Denna grupp känner sig sannolikt mer bekväm med att **deras problem beskrivs i form av åtkomst eller bristande åtkomst** till text. Om dessa personer kommer åt text på ett för dem tillgängligt sätt så anser de sig inte ha någon lässvårighet. Vi har sett en liknande sak när det gäller lättläst. Personer med

utvecklingsstörning har svårt att identifiera sig som en grupp som behöver lättläst. Lättläst är ett begrepp som de inte nödvändigtvis vill förhålla sig till. Sannolikt finns inslag av stigma i detta samt att det ju är omgivningen som påstår att något är lättläst.

Överlag kan svårigheter relaterade till läsning delas in i två huvudgrupper:

- Svårt att **komma åt texten**.
- Svårt att **hantera textens innehåll**.

Många har i praktiken svårt med båda dessa områden samtidigt.

Detta dokument skildrar många olika lässvårigheter och kopplar svårigheterna till vissa grupper. I verkligheten är förhållandena ofta mer komplexa och vilka svårigheter som en viss individ upplever är tydligt individuella. Även de presenterade lösningarna är individuella. Många av lösningarna går dessutom i varandra och påverkar varandra i ett komplext samspel.

Läsnedläggning och lässvårigheternas karaktär

Studien använder begreppet **lässvårigheter** medan **MTM i sin verksamhet utgår från den officiella definitionen av person med läsnedläggning³**:

En person som inte kan tillgodogöra sig tryckt text utan att texten får ett särskilt format.

Att ha svenska som andraspråk räknas inte som en läsnedläggning, i det regelverk MTM har att följa. Men om en person har en läsnedläggning på sitt eget språk så är hen kvalificerad att ta del av MTM:s utbud på svenska.

Läsnedläggning är ett begrepp som reglerar vem som kan få hjälp av MTM. Begreppet är viktigt för att motivera de undantag i upphovsrättslagen som gör det möjligt att erbjuda tryckta texter i särskilda format. Det är **inte ett begrepp som rakt av accepteras av de berörda personerna**. Det förekommer till exempel att personer med nedsatt syn vänder sig mot att de skulle ha en läsnedläggning. De är ju förhindrade att läsa på grund av ett otillgängligt format.

Vi använder därför det bredare begreppet "lässvårigheter" men vi kan i våra undersökningar se att det finns synskadade personer som inte accepterar det begreppet heller. De menar att om de får text presenterad på rätt sätt så har de varken läsnedläggning eller lässvårigheter. Detta pekar in mot de olika förklaringsmodeller som finns för begreppet "funktionsnedläggning".

En social, medicinsk eller ekonomisk förklaringsmodell till lässvårigheter

Funktionellt skulle vi kunna säga att alla som inte kan tillgodogöra sig en text har en funktionsnedläggning, eftersom det samhälle vi lever i är så utformat att vi förväntas kunna ta till oss och använda stora mängder text.

Social förklaringsmodell

Exempelvis anses vi ha nåtts av information från en myndighet om denna skickar ett skriftligt brev till vår folkbokföringsadress. Ett sådant synsätt kräver en **social förklaringsmodell** till varför en lässvårighet uppstår.

Samhället skapar svårigheten genom att framställa text på ett sätt som vissa medborgare inte kan tillgodogöra sig och samhället väljer text framför till exempel muntlig information (och kan ha goda skäl för det). Med denna modell skulle det inte spela någon roll varför en viss individ har en

³ <http://www.rikstermbanken.se/visaTermpost.html?id=272927>

lässvårighet. Alla med sådana svårigheter skulle då ha rätt att ta del av de kompensande stöd samhället erbjuder, exempelvis i form av taltidningar eller talböcker.

Medicinsk förklaringsmodell

Med en mer **medicinsk förklaringsmodell så uppstår lässvårigheten hos individer med vissa funktionsnedsättningar eller rent av med vissa diagnoser**. Det är ur denna förklaringsmodell som grunden till Myndigheten för Tillgängliga Medier kan spåras. Det fanns vissa tydligt urskiljbara grupper i samhället som genom sin funktionsnedsättning eller diagnos har rätt att utnyttja verksamhetens service. Inledningsvis erkändes endast synskada som en sådan funktionsnedsättning som kunde ge rätt till ett kompensande stöd, och det var ur detta synsätt som tal- och punktskriftsbiblioteket uppstod.

Blandmodell

Den problematik som tacklades var starkt förankrad i att skapa åtkomst till text. Successivt och över tid har fler och fler grupper lagts till men verksamheten har varit starkt förankrad i en medicinsk förklaringsmodell. Du måste ha en funktionsnedsättning för att kunna hävda en rätt att använda myndighetens service. Gradvis har en mer social förklaringsmodell vunnit inträde och **idag tillämpas en blandmodell**. Du förväntas ha en funktionsnedsättning men det räcker med att du hävdar en lässvårighet för att få läsa talböcker. Andra stöd har fortfarande en starkare koppling till en identifierbar funktionsnedsättning eller en viss diagnos. Det räcker till exempel inte med att hävda att man inte kan, gillar eller orkar läsa morgontidningen för att få tillgång till en taltidning.

Bristande resurser

Det finns andra orsaker till bristande åtkomst än att en otillgänglig teknik har använts. Det tydligaste är kanske att **en person inte har råd att komma åt texten**. Myndigheters information på webben kräver tillgång till en apparat att koppla upp sig med och ett abonnemang för att kunna surfa på nätet. Tidningar, böcker, tv-kanaler kan vara kopplade till avgifter och andra kostnader. Den som då har låga inkomster finner att mycket text är otillgänglig för att man inte har råd att tillgodogöra sig dem. Här **uppstår lässvårigheten som ett resultat av fattigdom och bristande resurser**. Martha Nussbaum och även Amartya Sen har beskrivit detta som en "capability model" [1]. Enligt denna modell uppstår funktionsnedsättningen som ett resultat av bristande resurser. Har du inte tillgång till vissa resurser så uppstår en funktionsnedsättning på grund av just det. Men att vara fattig är idag inget giltigt skäl till att exempelvis åberopa användning av Legimus.

I Begripsams undersökningar av hur svenska befolkningen använder internet⁴ ser vi en stor överlappning mellan att personer som redovisar att de har funktionsnedsättningar och redovisar mycket låga inkomster. Av detta kan vi dra slutsatsen att **kompenserande och tillgängliggörande insatser behöver vara gratis eller erbjudas till låga kostnader.**

Läsvårighetens karaktär

Det går att dela in läsvårigheter i följande huvudkategorier:

- Svårigheten handlar om **bristande åtkomst** eftersom text presenteras med tekniker som är otillgängliga för läsaren.
- Svårigheten handlar om att texten är **för svår att förstå**
- Svårigheten är en **kombination** av både åtkomstproblem och förståelse

Det finns flera anledningar till att personer kan ha läsvårigheter.

Grovt indelat kan läsvårigheter bero på att personen:

1. **Inte är tillräckligt utbildad** i att läsa och därmed inte kan läsa alls eller läser så dåligt att många texter inte blir funktionellt användbara.
2. Är **ointresserad av läsning** och därmed aldrig läser och som en följd av det tappar en läsförmåga den kanske en gång haft.
3. Den text som ska läsas är framställd på **ett språk personen inte behärskar.**
4. Inte har de ekonomiska resurser som krävs för att läsa vissa texter.
5. Har en **funktionsnedsättning** som påverkar förmågan att läsa.
6. Möts av en text som är presenterad med **en teknik som personen inte kan använda.**

Bara de två sista punkterna ingår i MTM:s uppdrag att underlätta läsning för personer med läsnedsättning.

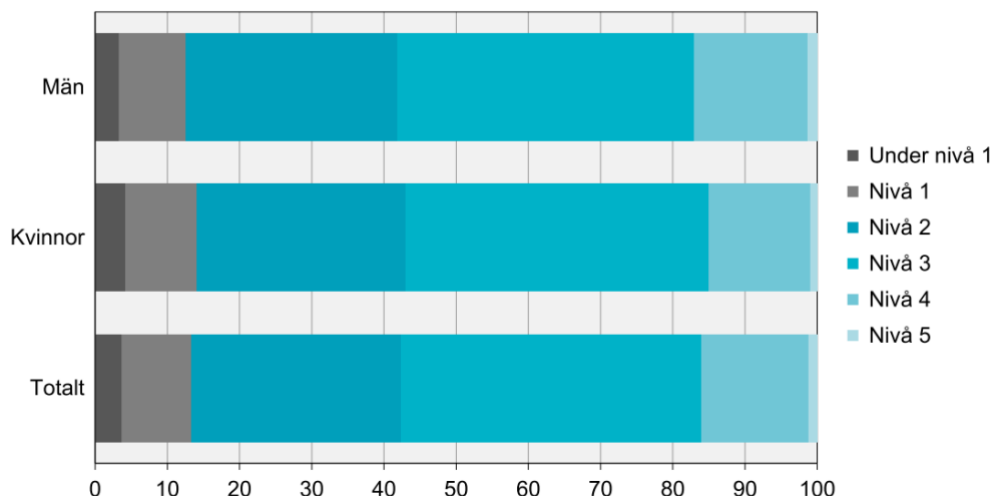
Läsförmåga

Det är en förhållandevis **stor andel av den vuxna befolkningen som har en låg läsförmåga** och då ligger ändå Sverige relativt högt i sådana undersökningar. Den mest kända undersökningen av befolkningars läsförmåga är troligen PIAAC (The Programme for the International Assessment of Adult Competencies). Där delas läsförmåga in i fem kategorier varav de lägsta är sådana att om man som vuxen befinner sig på dessa nivåer så har man stora svårigheter att läsa.

⁴ <https://www.begripsam.se/internet/>

Figur 3.2.1

Andel i procent av befolkningen efter kön och kunskapsnivå i läsfärdigheter

Figur 1: Vuxna svenskers färdigheter i att läsa, uppdelade i sex kunskapsnivåer (PIAAC 2012).

I Sverige ligger 13 procent på nivå 1 eller under nivå 1 och drygt 40 procent av de vuxna når inte upp till kunskapsnivå 3. På nivå 3 ska man exempelvis klara av att söka efter information i en lång komplex text, tolka innehållet och dra slutsatser [2].

PIAAC ger oss ingen möjlighet att förstå hur många av dessa vuxna som kopplar sina svårigheter till funktionsnedsättning och hur många som kopplar dem till bristande utbildning eller ointresse att läsa.

Vad PIAAC kan säga är att många av de som har låg läsförmåga har utländsk härkomst.

Enligt PIAAC finns det starka samband mellan låg läsförmåga och ett antal socioekonomiska samhällsfaktorer [3]:

”Some 85.8% of Swedish respondents scoring at Level 4/5 in literacy are employed, while only 51.7% of those scoring at or below Level 1 are.” (sid 7)

”In Sweden, individuals proficient in literacy at or below Level 1 have much greater chances, relative to those of adults with Level 4/5 proficiency in literacy, of distrusting others, believing they have little impact on the political process, not participating in volunteer activities and reporting poor health. In the case of health, Swedish adults scoring at or below Level 1 in literacy have three times the chance of those with a high level of literacy of reporting poor health” (sid 8).

Digital förmåga

PIAAC mäter också befolkningars digitala skicklighet och även där ser vi att **stora grupper har svårigheter att hantera digitala verktyg och miljöer**. Det är en stor andel av dem med lässvårigheter som också har en låg digital skicklighet.

En vanlig strategi för att kompensera en läsnedsättning är att använda en teknisk och numer ofta digital lösning för att presentera texten i ett alternativt format. För att en sådan strategi ska kunna nå alla med lässvårigheter så måste de tekniska och digitala lösningarna vara utformade så att de är enkla att använda. Det finns annars en risk att den kompensande tekniken är utformad på ett sätt som också hindrar läsning.

Samhällets strategier för att hantera lässvårigheter

Över tid har vårt samhälle utvecklat ett antal strategier för att kompensera lässvårigheter:

1. Samma information presenteras i olika format, exempelvis text, video, ljud eller teckenspråk.
2. Samma text som presenterats med en oåtkomlig teknik presenteras med alternativ teknik, eller som det ibland beskrivs som ett alternativt format.
3. Med hjälp av digitalisering överförs text med automatiserade tekniker från ett format till ett annat.
4. Med hjälp av digitalisering och artificiell intelligens förenklas en svår text automatiskt till en enklare.
5. En skribent utgår från en text med för hög svårighetsgrad och framställer en enklare version.
6. Med hjälp av kompetenta skribenter framställs en text som är begriplig för så många som möjligt redan från början.
7. Med hjälp av speciella tekniker för textframställan skapar kompetenta skribenter lättlästa och lättbegripliga texter direkt avsedda för personer med lässvårigheter.
8. Medier inom public service åläggs att producera exempelvis nyheter som är enklare att förstå.

Det traditionella arbetssättet har varit:

1. Först uppstår ett problem med tillgängligheten till en text.
2. Därefter sätts åtgärder in för att lösa problemet.

Men detta arbetssätt leder till en tidsförskjutning. Den text som presenterats på ett otillgängligt sätt uppstår först senare på ett tillgängligt

sätt för läsaren, som då får acceptera tillgång till texten senare än den som direkt kan tillgodogöra sig texten. En anledning till lässvårigheten kan vara att texten inte är tillgänglig just nu. Om det till exempel gäller en viktig samhällsinformation, en nyhet eller en text en student måste läsa inför ett prov kan konsekvenserna av tidsförskjutningen bli stora. Detta kan beskrivas som att **lässvårigheten är situerad**. Lässvårigheten uppstår i den stund en otillgänglig text hade behövts, utifrån den situation läsaren befinner sig. Fram till dess framgår det inte att texten är otillgänglig.

Universell design

Med ett övergripande koncept kallat **universell design** försöker man införa produktions- och framställningstekniker som gör **text tillgänglig från början för så många som möjligt**. Det är ett sätt att minska tidsförskjutningen och helst helt få den att upphöra.

Universellt utformade texter har blivit enklare att producera i och med att information kan digitaliseras. Detta har möjliggjort införandet av transformerande tekniker, alltså att text kan omvandlas från ett format till ett annat med automatik. Ett sådant tidigt **exempel är när text omvandlas till punktskrift som presenteras på en display. Då uppstår ingen tidsförskjutning**. Texten är tillgänglig för punktskriftsläsaren i samma ögonblick som för andra läsare. På samma sätt kan **text automatiskt omvandlas till tal eller översättas till ett annat språk**. Ett område där tekniken inte har kommit lika långt är att automatiskt förenkla ett textinnehåll. Med hjälp av maskininlärning och artificiell intelligens hoppas forskare kunna automatisera även denna typ av textomvandling. På liknande sätt har forskare försökt skapa automatiska teckenspråkstolkningar av text. Det har dock visat sig svårare att manipulera text när denna inte rakt av ska presenteras i ett annat format. Än krävs redaktörer och tolkar för att kvaliteten ska bli tillräckligt bra.

Funktionsnedsättningar och diagnoser som orsak till lässvårigheter

Det går att urskilja ett antal funktionsnedsättningar och diagnoser som ofta ligger till grund för lässvårigheter. I det följande avsnittet presenterar vi dessa och för ett resonemang om hur stora dessa grupper kan vara i den svenska befolkningen.

Prevalens eller incidens

Det finns sällan en exakt siffra på hur stor en viss grupp är. Inom vissa områden finns så kallade diagnosregister och med hjälp av ett sådant kan vi ganska exakt säga hur stor en grupp är. I de flesta fall finns dock inga

sådana register. Vi får då istället titta på vad forskare eller olika undersökningar kommit fram till.

Måttet på hur stor andel av en befolkning som har en viss diagnos eller svårighet kallas prevalens. I vissa fall tillfrisknar personer som haft en diagnos eller svårighet och då blir det svårare att använda prevalens som mått. Det gäller till exempel personer med afasi. Då talar man istället om **incidens; hur många som varje år får afasi.** I denna grupp är det sedan många som helt eller delvis återfår sin läsförmåga medan andra får livslånga och mycket stora svårigheter att läsa. Det gör att det är svårt att veta hur stor denna grupp är vid ett givet tillfälle.

Att räkna ut hur många i en befolkning som har en viss diagnos är ofta svårt och forskare kommer fram till olika resultat. Det kan bero på att det finns olika sätt att definiera diagnos och även olika sätt att undersöka hur stor en viss grupp är. Därför redovisas ofta dessa siffror i intervaller. Det kan vara bra att tänka på att **siffrorna ger en bild av ungefär hur stora olika grupper är men att vi sällan vet det exakta antalet.** För vissa grupper har vi inga siffror alls. Vi kan ta koncentrationssvårigheter som exempel. Det tycks inte finnas någon väl genomförd undersökning som säger hur stor denna grupp är. För att komma nära en sådan siffra skulle vi behöva lägga ihop personer med många olika diagnoser men dra ifrån alla som har dubbla eller flerdubbla diagnoser.

Vad vi kan veta är att denna grupp är mycket stor. I Begripsams undersökning Svenskarna med funktionsnedsättning och internet 2019 säger **22 procent att de har koncentrationssvårigheter.**

Tabell 1: Andelar av den svenska befolkningen har en diagnos eller svårighet som kan leda till svårigheter att läsa.

Diagnos	Prevalens i befolkningen
ADD	Personer med ADD ingår i gruppen ADHD
ADHD	4-5% Noterbart är att många med lässvårigheter har en psykisk svårighet.[4]
Afasi	0,34 % har afasi som följd av en stroke [5]. Ingen uppgift om afasi på grund av andra hjärnskador har hittats.
Autismspektrum	1-2,5% [6]
Bipolär	2,4% [7]
CP	0,2% [8]
Demens, Alzheimers sjukdom	1,82% [9]
Depression, ångest	Punktprevalens (2016) för depression: 5–8% och för ångest: 12-17%. [10]
Dyskalkyli	14,7% når nivå 1 eller lägre [11]. 6.5% [12]
Dyslexi	5–8%. [13]
Epilepsi	0,04–0,06%. [14]
Utvecklingsstörning	0,8-3,7% [15]
Språkstörning, DLD	9,92% av barn i åldrarna 4-5 [16].

MS. Multipel Skleros	0,11% män and 0,26% kvinnor [17]
Parkinsons sjukdom	0,2% i hela befolkningen och 1% av alla 65 år eller äldre. [18]
Stroke	Incidens 2016: 14 688 män, 13 635 kvinnor. [19]
Schizofreni	0,7% [20]. 0,4-1% [21]
Funktionsnedsättning	
Blind	Blinda ingår i gruppen synskadade
Synskadade	1,2–2,97%. [22]
Döv	0,07–0,1%. [23]
Dövblind	0,02% (under 65 år) och 0,1% (över 65 år) [24]
Hörselskadad	15–17%. [25]
Rörelsehinder	Inga uppgifter hittade
Talsvårigheter	Inga uppgifter hittade
Koncentrationssvårigheter	Inga uppgifter hittade
Inlärningssvårigheter	Specifika inlärningssvårigheter: 10% [26]
Minnessvårigheter	Inga uppgifter hittade
Lässvårigheter	13,3% når nivå 1 eller lägre [11]. Ingen skillnad görs mellan att läsa och skriva.
Svårt att förstå	Inga uppgifter hittade
Känslig för starka intryck	Inga uppgifter hittade

Personer med lässvårigheter – vilka diagnoser och svårigheter är berörda?

Data för detta avsnitt i rapporten är hämtade från undersökningen ”**Svenskarna med funktionsnedsättning och internet 2019**”. I denna undersökning har cirka 1500 personer med funktionsnedsättning deltagit. Av dessa har **131 svarat att de har en lässvårighet**. En viktig iakttagelse är att personer som är blinda inte alls definierar sig som att ha en lässvårighet. Det gäller också personer med grav synskada och dövblinda. Av detta kan vi lära att **personer vars huvudsakliga problem är åtkomst till text inte ser det som en lässvårighet**. Vi får därför analysera dessa grupper separat.

Diagnoser

Tabell 2 visar att **dyslexi är den vanligaste diagnosen** för personer som angett att de har lässvårigheter. Därefter finns ett stort antal diagnoser representerade.

Noterbart är att **många personer med lässvårigheter har en psykisk diagnos**. Här finns ett kluster som bakomliggande förklaring. Många som har angett att de finns inom autismspektrumet, har adhd, add, huvudvärk/migrän eller har kroniskt trötthetssyndrom, ME, har också markerat att de har en depression eller har ångest. En sådan så kallad co-morbiditet är känd från andra sammanhang och personerna kan ha

utvecklat en psykisk problematik som en sekundär effekt av den primära diagnosen. Det är betydligt mindre vanligt att personer med dyslexi eller dyskalkyli anger att de också har en psykisk problematik.

Tabell 2: Personer som angett att de har en lässvårighet och vilka diagnoser de angett. Jämförelse mellan undersökningarna 2017 och 2019. Vissa svårigheter fanns inte som svarsalternativ 2017.

Diagnos	Procent, 2017	Antal, 2017	Procent, 2019	Antal, 2019
ADD	8	9	8	10
ADHD	14	16	16	21
Afasi	11	13	14	18
Autismspektrum (Autism, Asperger)	21	24	17	22
Bipolär	1	1	5	7
CP	-	-	6	8
Depression	29*	33	19	25
Dyslexi	46	52	33	43
Dyskalkyli, matematiksvårigheter	15	17	17	22
Epilepsi	8	9	12	16
Hjärnskada, förvärvad	-	-	11	15
Huvudvärk, migrän	-	-	21	27
Kroniskt trötthetssyndrom, ME	-	-	24	32
MS	-	-	8	10
Stroke	15	17	15	20
Schizofreni, psykosjukdom	4	5	1	1
Språkstörning, DLD	21	24	6	8
Utvecklingsstörning eller intellektuell funktionsnedsättning	19	26	21	27
Ångest	29*	33	21	27

* Depression och ångest redovisades som en kategori 2017.

Svårigheter

Tabell 3 visar att **många som har en lässvårighet har också skrivsvårigheter, koncentrationssvårigheter, minnessvårigheter och är känsliga för starka intryck**. Det är också vanligt att de har kommunikationssvårigheter, räkningsvårigheter, svårt att lära sig nya saker, att komma igång eller avsluta saker eller svårt att förstå.

Dessa kombinationer av svårigheter pekar mot läsningens funktionella betydelse. Att läsa en text och att sedan använda den information som texten syftar till att förmedla kan då vara mycket svårt. Kombinationerna pekar också mot lässituationens utformning. **Både textens layout och design samt hur den omgivande miljön är utformad kan då påverka läsningen.** Detta framkommer bland annat i utredningen "Kognitiv tillgänglighet på bibliotek" som Begripsam utfört på uppdrag av Kulturrådet [27]. Där framkommer att personer med kognitiva svårigheter önskar lugna platser med lite stimuli för att kunna tillgodogöra sig bibliotekens utbud.

I projektet Begriplig Text lyfte personer med lässvårigheter fram ett antal faktorer i layout av text som påverkade om en text skulle bli läst [28]. För vissa personer med lässvårigheter var textens utformning helt avgörande för om personen alls skulle försöka läsa texten. De avgjorde hur svårt det skulle bli genom ett mycket snabbt första intryck som mer bestod av en okulär besiktning av texten snarare än att de provade att läsa några rader. När dessa personer började läsa en text hade de också en rad synpunkter på hur själva texten borde vara utformad.

Det är troligt att personer som är känsliga för starka intryck, har svårt med koncentration och fokusering behöver få texten presenterad med en design som är lugn och med en typografi som förstärker detta lugn.

Tabell 3: Personer som angett att de har en lässvårighet och vilka övriga svårigheter de angett. Jämförelse mellan undersökningarna 2017 och 2019. Vissa svårigheter fanns inte som svarsalternativ 2017.

Svårigheter	Procent, 2017	Antal, 2017	Procent, 2019	Antal, 2019
Grav hörselnedsättning	1	1	1	1
Grav synnedsättning	3	3	2	3
Kommunikationssvårigheter	-	-	33	43
Koncentrationssvårigheter	59	67	52	68
Känslig för starka intryck (flimmer, ljus, ljud)	36	41	43	56
Minnessvårigheter	48	54	45	59
Räknesvårigheter	-	-	34	44
Rörelsehinder, finmotorik	19	22	24	32
Självförtroende/självkänsla, bristande	32	36	24	32
Skrivsvårigheter	65	73	60	79
Social rädsla	17	19	12	16
Svårt att förstå	50	56	28	37
Svårt att lära mig nya saker	31	35	34	44

Svårt att komma igång eller avsluta saker	39	44	35	46
Svårt att sitta	-	-	9	12
Svårt att behålla fokus på en uppgift	50	57	35	46
Talsvårigheter	25	28	29	38

Att personer med lässvårigheter också ofta har talsvårigheter kan förklaras med att individer som har talsvårigheter ofta också har andra svårigheter och diagnoser, exempelvis utvecklingsstörning eller CP. Det är då inte talsvårigheten i sig som förklarar lässvårigheten utan den är en av flera svårigheter dessa individer möter. Personer med talsvårigheter vittnar ofta om att de blir dåligt bemötta när de muntligt försöker kommunicera med andra.

Förutom svårigheter förknippade med själva läsningen är det troligt att många med lässvårigheter också har svårt att använda digitala tjänster, leta litteratur, hitta nyheter etc. Den kombination av kognitiva svårigheter som många redovisar leder till att de tjänster som erbjuds dessa personer behöver vara enkla och logiska.

Det är noterbart att i det datamaterial vi har från två olika mättillfällen så har **inga blinda och ytterst få synskadade personer angett att de har lässvårigheter**. Samtidigt kan vi i svaren på andra frågor från dessa grupper se att de kan uppleva mycket stora svårigheter med åtkomst till text. Text är svår att läsa för att den inte går att använda tillsammans med de hjälpmedel dessa personer är beroende av. Text kanske inte finns i de alternativa format man behöver. Detta uppfattas inte av dessa grupper som en lässvårighet och det stämmer ju så till vida att så fort texten är åtkomlig så tycks få i dessa grupper har svårigheter att förstå texten.

Bakgrundsfaktorer

Uppgifter om de som rapporterat lässvårigheter

- **33% av de svarande är män och 63% kvinnor**
- 2% svarade att de hade annan könstillhörighet
- 2% ville inte svara på frågan om kön
- 94% hade svenska som sitt förstaspråk
- 50% av de svarande har hjälp av någon stödperson, typ boendestöd.
- 27% har god man
- 20% har personlig assistans

De flesta som har rapporterat **lässvårigheter är medelålders personer** (tabell 4). De har **lägre utbildningsbakgrund** i jämförelse med hela

befolkningen⁵ (tabell 5). Jämfört med hela befolkningen har färre personer med lässvårigheter ett arbete och många står permanent utanför arbetskraften (tabell 6). Till sist kan noteras att personerna med lässvårigheter har mycket låga inkomster (tabell 7). Av personerna med lässvårigheter svarar 17% att de har en talsyntesprogramvara i sin smarta telefon. 23% har sådan programvara i sin dator och 44% har sådan programvara i sin surfplatta.

Tabell 4: Personer med lässvårigheter, fördelning på åldersintervaller, andel i procent.

Ålderskategori	Procent
Under 16 år *	3
16–24 år	12
25–34 år	12
35–44 år	16
45–54 år	29
55–64 år	18
65–75 år	8
76 år eller äldre	2

* Det är få svarande i detta åldersintervall. Andelen med lässvårigheter är sannolikt högre.

Tabell 5: Personer med lässvårigheter, högsta avslutade utbildning, andel i procent.

Utbildningsbakgrund	Procent
Grundskola	13
Grundsärskola	4
Gymnasium	16
Gymnasiesärskola	16
Yrkesutbildning/Yrkehögskola	9
Folkhögskola	8
Högskola eller universitet	25
Annan, beskriv vad	6
Vet inte	2

⁵ <https://www.ekonomifakta.se/fakta/utbildning-och-forskning/utbildningsniva/hogskoleutbildade-25-64-ar/>

Tabell 6: Personer med lässvårigheter och deras sysselsättning, andel i procent.

Sysselsättning	Procent
Arbetar	21
Arbetslös	7
Pensionär	13
Sjukskriven	14
Sjukersättning/Förtidspensionär	36
Daglig verksamhet	21
Aktivitetsersättning	13
Studerar	15
Annat	4

Tabell 7: Personer med lässvårigheter och deras inkomst, andel i procent.

Inkomst	Procent
0 kronor	7
1 – 4 999 kronor	6
5 000 - 9 999 kronor	19
10 000 - 14 999 kronor	25
15 000 - 19 999 kronor	10
20 000 - 24 999 kronor	7
25 000 - 29 999 kronor	4
30 000 - 49 999 kronor	4
Jag vill inte svara på den frågan	16

Blinda, gravt synskadade och dövblinda anser sig inte ha lässvårigheter

I vårt dataunderlag finns 26 personer som är blinda, 71 gravt synskadade och 31 dövblinda personer. Ingen av de blinda eller dövblinda personerna har markerat att de har lässvårigheter. Av gravt synskadade personer är det tre personer som angett att de har lässvårigheter. Enligt MTM:s definitioner innebär blindhet, gravt synskadade eller dövblindhet att en person har en "läsnedsättning". Så tycks inte dessa grupper se på saken. Det är troligen så att de snarare ser sina svårigheter som en bristande åtkomst till det innehåll de vill läsa. Det betyder att dessa grupper snarare betraktar svårigheten som ett resultat av bristande tillgänglighet. De allra flesta i denna grupp identifierar sig därför inte med begrepp som "lässvårighet" eller "läsnedsättning".

Dessa tre grupper finns som kompletta rapporter, där exempelvis alla bakgrundsfaktorer framgår:

Blinda: <https://www.begripsam.se/wp-content/uploads/2020/06/Blinda-SMFOI-2019.pdf>

Gravt synnedsättning: <https://www.begripsam.se/wp-content/uploads/2020/06/Grav-synnedsättning-SMFOI-2019.pdf>

Dövblinda: <https://www.begripsam.se/wp-content/uploads/2020/06/Dövblinda-SMFOI-2019.pdf>

I denna rapport lyfter vi fram några karaktäristiska drag för dessa grupper. Vi kan se att dessa grupper har en relativt hög medelålder. Dövblinda personer har en relativt låg utbildningsnivå medan blinda och gravt synskadade ligger närmare genomsnittet för hela befolkningen. Mellan 20 - 30 procent arbetar medan många är förtidspensionerade eller har ålderspension. Liksom många andra grupper i vår undersökning har personer låga eller mycket låga inkomster. Många tar hjälp av andra personer för att klara av vissa moment när de använder internet och många har också hjälp att utföra vissa andra vardagssysslor. Ett vanligt exempel är att man behöver hjälp med syntolkning eller hjälp att läsa text, när hjälpmedlen inte kan läsa text eller omvandla text till punktskrift.

Detta är **grupper som använder flera olika hjälpmedel**. Skärmläsare, talsynteser, röststyrning och förstöringsprogram är vanligt förekommande. Men många säger också att det är själva datorn, telefonen eller surfplattan som är ett viktigt hjälpmedel i sig. Här kan vi se att den smarta telefonen är den utrustning som de flesta har tillgång till. 30 procent har tillgång till alla tre typer av utrustning (smart telefon, dator och surfplatta). 57 procent har tillgång till både en smart telefon och en dator. 35 procent har tillgång till både smart telefon och surfplatta. 32 procent har tillgång till både dator och surfplatta.

Tabell 8: Hjälpmedel som personer som är blinda, gravt synskadade eller dövblinda har i sina smarta telefoner. I dessa grupper har 92 % tillgång till en smart telefon.

Hjälpmedel i smarta telefoner	Procent
Bildtelefon	20
Förstoring	44
OCR-program	17
Ordprediktion	4
Punktskriftsdisplay	24
QR-scanner	18
Röststyrning	30

Skärmläsning, VoiceOver	45
Stavningskontroll	24
Tal till text	17
Talsyntes, uppläsning, program	23
Telefonen i sig är mitt hjälpmedel	45
Annat	21

Tabell 9: Hjälpmedel som personer som är blinda, gravt synskadade eller dövblinda har i sina datorer. I dessa grupper har 88 % tillgång till en dator.

Hjälpmedel i datorer	Procent
Bildtelefon	14
Förstoring	48
OCR-program	17
Ordprediktion	6
Punktskriftsdisplay	28
QR-scanner	3
Röststyrning	8
Skärmläsning, typ Jaws, VoiceOver	39
Speciell mus	12
Speciellt tangentbord	20
Stavningskontroll	19
Tal till text	11
Talsyntes/uppläsning, program	39
Datorn i sig är mitt hjälpmedel	34
Annat	17

Tabell 10: Hjälpmedel som personer som är blinda, gravt synskadade eller dövblinda har i sina surfplattor. I dessa grupper har 54 % tillgång till en surfplatta.

Hjälpmedel i smarta telefoner	Procent
Bildtelefon	23

Förstoring	59
OCR-program	15
Ordprediktion	9
Punktskriftsdisplay	12
QR-scanner	18
Röststyrning	26
Skärmläsningsprogram, VoiceOver	44
Stavningskontroll	21
Tal till text	21
Talsyntes, uppläsningsprogram	18
Surfplattan i sig är mitt hjälpmedel	44

Vilken form av läsning fungerar bäst?

I detta avsnitt redogör vi för **olika typer av lässvårigheter och hur man vanligtvis kompenserar för dessa svårigheter vid läsning.**

(Observera att enskilda individer kan ha egna strategier som inte följer hur de flesta med samma svårigheter löser sin lässvårighet.)

Generellt pågår två parallella aktiviteter vid läsning:

1. Texten ska avkodas.
2. Textens mening och innebörd ska tolkas.

Båda processerna kräver fokusering och förbrukar energi. Helst vill vi att så lite fokus som möjligt ska behöva ägnas åt avkodning för att så mycket utrymme som möjligt kan ägnas åt tolkning. Det är tolkningen som gör texten begriplig för läsaren.

Blindhet

Problem	Beskrivning
Tryckt text på papper	Det går inte att läsa tryckt text på papper om man inte kan se texten.
Digitala texter är låsta för läsning med skärmläsare	E-böcker och digitala textfiler kan vara låsta. Det kan vara av upphovsrättskäl då utgivaren är rädd att texten ska kopieras och spridas. När man förhindrar kopiering så förhindrar man också skärmläsarprogram att komma åt texten. E-böcker och digitala textfiler kan också vara låsta på grund av okunskap. Det är inte utgivarens avsikt att de ska vara låsta.
Digitala texter är producerade i otillgängliga format	Digitala texter kan vara scannade som bilder eller producerade med en teknik som förhindrar hjälpmedel att komma åt texten.
Digitala texter är konverterade från tryck med otillräcklig kvalitet	Resultatet är att en ljudfil eller en utskrift på punktskrift får så stora kvalitetsbrister att texten blir svår att ta till sig (missade ord och meningar, felstavade ord etc.)
Digitala texter är producerade med bristande tillgänglighet	Digitala texter är i grunden publicerade i ett format som medger tillgänglighet men utgivaren förstår inte eller bryr sig inte om

	att utnyttja dessa möjligheter. Sådana format är till exempel Word eller PDF.
Digitala texter är konverterade till audioformat med bristande åtkomst	Det finns en ljudfil eller ljud inbakat i en videofil men den kan inte spelas upp på ett sätt som blinda personer kan kontrollera

Lösning	Beskrivning
Text läses in	<p>En människa läser in texten som sedan distribueras via något audioformat och lyssnas på via någon form av spelare.</p> <p>I takt med den tekniska utvecklingen har format och spelare utvecklats och legat i teknikens framkant. Rullband, kassettband, CD-skivor, strömmande teknik är exempel på teknik som vid någon tidpunkt legat i teknikens framkant.</p> <p>En källa till diskussion och ibland oenighet är hur en text ska läsas in. En skola hävdar att den ska läsas in mycket neutralt och utan inlevelse, så att läsaren själv får skapa inlevelse. Andra vill ha en starkare inlevelse från den som läser texten och hävdar att det underlättar förståelsen av texten.</p>
Text konverteras till punktskrift	<p>För blinda som behärskar punktskrift är detta ofta det format som ger möjlighet till snabbast läsning och bäst kontroll över exempelvis nyanser i texten.</p> <p>Punktskrift kan vara både på papper och via tekniska displayer. I båda fall rör det sig om en taktill avkodning av tecken som motsvarar de tryckta bokstäverna.</p> <p>Punktskrift kan också vara haptisk, vilket betyder att den kan kännas i luften. Detta är en ny och fortfarande experimentell teknik.</p>
Text konverteras till tal	En artificiell röst läser upp texten. I princip kan all digital text som är framställd på ett tillgängligt sätt hanteras på detta sätt. Den artificiella rösten kan finnas i ett särskilt

	<p>hjälpmedel, i ett operativsystem eller som en inbäddad funktion på exempelvis en webbsida.</p> <p>Kvaliteten på rösten spelar stor roll för vissa och mindre för andra. Den kan ofta ändras eller helt bytas ut.</p> <p>Hastigheten på uppläsningen kan justeras i vissa lösningar och vissa läser mycket fort och kan tillgodogöra sig stora mängder text på kort tid.</p>
Icke text, typ symboler, kartor etc. presenteras taktilt	<p>Denna typ av symboler kan presenteras som upphöjda reliefer på papper.</p> <p>Digitala varianter har testats men ännu inte slagit igenom.</p>

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- En student kan hitta kurslitteraturen inläst men så ska man läsa en artikel och den är inte inläst och låst för läsning digitalt. Dessutom visar läraren powerpoint, där delar av materialet inte går att läsa upp med skärmläsare. Om det finns en ny version av en redan tidigare inläst bok så blir den inte alltid inläst på nytt. Studenten är då hela tiden osäker på om den gamla versionen verkligen överensstämmer med den nya.
- Allt textinnehåll på en webbplats som är konstruerad för att uppfylla kraven i standarden WCAG 2.1 AA går bra att automatiskt konvertera till tal eller punktskrift. En person som är blind och som behärskar sina hjälpmedel kan då ta del av allt som finns på denna sida. En kvarvarande svårighet kan vara att texten visserligen går att läsa men är svår att hitta.
- En läsare av talböcker kan vara så irriterad på en viss inläsares röst att personen undviker att läsa böcker som denna person läst in.

Nedsatt syn

Problem	Beskrivning
Text kan upplevas som för liten.	Formgivaren av en text har bestämt en storlek på texten som gör bokstäverna så små att de inte alls eller med stor svårighet kan uppfattas av läsaren.

	Avståndet från där personen befinner sig till den text som ska läsas (till exempel en skylt) är för långt för att texten ska bli läsbar.
Text försvinner när den förstoras	I digitala miljöer kan text ibland förstoras till en storlek då den blir läsbar. I vissa fall innebär det dock att delar av texten försvinner eller att läsaren tvingas scrolla i sidled och i höjddled för att kunna läsa texten.
Att hitta all text kan vara svårt	För en person som förstorar ett gränssnitt eller läser med ett starkt förstoringsglas kan det vara svårt att överblicka om all text verkligen har blivit identifierad och läst. Det gäller särskilt om layouten är oregelbunden och om det finns många olika block av text utplacerade.
Att läsa långa texter kan vara mycket tröttsamt	Om en person läser en längre text där textstorleken är i underkant av vad personen klarar av så blir läsningen snabbt tröttsam. För mycket fokus och energi får riktas mot själva avkodandet av tecken och mindre energi kan då användas till att tolka textens innehåll.

Lösning	Beskrivning
Text läses in.	En människa läser in texten som sedan distribueras via något audioformat och lyssnas på via någon form av spelare.
Text konverteras till tal	En artificiell röst läser upp texten.
Text kan förstoras	Förstorad text flödar om så att scroll i sidled inte behövs

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- En användare ändrar inställningarna i ett system så att texten blir större men då försvinner viss text eftersom de ytor som presenterar texten inte blir större.
- En användare förstorar ett gränssnitt med 600 procent. Då går texten att läsa men på grund av designen är det svårt att hitta all

text. Det blir en konflikt mellan att överblicka helheten och att se texten i tillräcklig storlek.

Nedsatt syn och nedsatt hörsel

Problem	Beskrivning
Om man varken har tillräcklig syn eller hörsel försvinner många alternativa format	De vanligaste strategierna, att förstora eller att konvertera till tal, kan beroende på vilka syn- eller hörselrester en person har kvar bli omöjliga att tillämpa.
Svårigheterna kan gradvis öka.	Det förekommer att personer gradvis tappar sina förmågor att se eller höra. Då kan det vara så att man väntar för länge med att utveckla nya strategier för läsning eller att förändringen går så snabbt att man inte hinner utveckla nya strategier.

Lösning	Beskrivning
Text konverteras till punktskrift.	För många blinda är detta det format som ger möjlighet till snabbast läsning och bäst kontroll över exempelvis nyanser i texten. Punktskrift kan vara både på papper och via tekniska displayer. I båda fall rör det sig om en taktill avkodning av tecken som motsvarar de tryckta bokstäverna. Punktskrift kan också vara haptisk, vilket betyder att den kan kännas i luften. Detta är en ny och fortfarande experimentell teknik.
Text tolkas med ett taktill teckenspråk	En taktill överföring av information via teckenspråk innebär att en tolk tecknar genom att hålla i händerna på den som är dövblind. Teckentolkningen sker då i händerna hos den dövblinda personen.

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- Eftersom det tar lång tid med taktill överföring får en dövblind person bara korta sammanfattningar av nyheter.

- Eftersom det tar lång tid att producera punktskrift kan informationen vara gammal och överspelad när den når mottagaren.

Svårt att förstå

Problem	Beskrivning
Texten är för svår	Att en text är för svår kan bero på flera olika saker. Den kan vara konstruerad med för svåra eller ovanliga ord. Den kan ha en konstruktion som är för krångligt. Den kan handla om något man inte tidigare känner till. Den kan kräva en slutlednings- eller överföringsförmåga som man saknar. Det kan också vara så att texten handlar om något man inte är intresserad av och då kan motivationen att ta sig igenom den sjunka.
Texten ser svår ut	En viss typografi och layout kan få en läsare att tycka att en text ser svår ut. Om formen signalerar att texten är svår skapar den ett första intryck som påverkar läsarens bedömning, ibland utan att personen ens har provat att läsa.
Texten är för lång	Ju större textmängder som ska hanteras desto svårare blir att hålla isär textens olika delar. Ju längre texten är desto fler olika saker finns det troligen i texten som kan vara svåra att förstå.
Texten avhandlar flera saker samtidigt	Ju fler olika saker som tas upp i samma text, desto svårare kan det bli att hålla isär olika detaljer, och att förstå vad texten egentligen handlar om.

Lösning	Beskrivning
Text läses in.	En människa läser in texten som sedan distribueras via något audioformat och lyssnas på via någon form av spelare. Den spelare som används måste i sig vara enkel att förstå.

	Förståelsen för samma text kan öka om man kan växla från att läsa till att lyssna.
Text konverteras till tal.	En artificiell röst läser upp texten.
Text förenklas	Textförenkling sker för närvarande som en redaktionell process där en människa använder olika tekniker för att göra texten enklare att förstå. Även hur texten presenteras kan påverka hur enkel den är att förstå. Det pågår forskning där artificiell intelligens används för att utveckla automatiska förenklingsprocesser. En strategi är att läsaren kan ställa in olika svårighetsgrader.
Text förtydligas med bilder eller symboler	Det som kan vara svårt att förklara enbart med text kan bli enklare om det också finns bilder. Symboler kan helt eller delvis ersätta text eller komplettera text.
Texten förkortas	Det huvudsakliga budskapet bibehålls men färre ord används för att få fram det. Överflödiga text tas bort. Om en längre text inte kan förkortas kan sammanfattningar användas för att lyfta fram det viktigaste. Det pågår forskning där artificiell intelligens används för att förkorta text.
Texten delas upp i flera delar	Längre texter kan delas upp i flera fristående texter. En text kan delas in i stycken och ha underrubriker.

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- En daglig verksamhet ordnar högläsning av den lokala nyhetstidningen. Den som inte förstår kan ställa frågor och få saker förtydligade. Den som läser kan se att någon har svårt att förstå och kan då lägga in förklaringar.

- Texter från myndigheter som exempelvis ger bidrag är av en svårighetsgrad som bara förstås av den som inte är i behov av sådana bidrag.

Svårt att avkoda text

Problem	Beskrivning
Text kan upplevas "hoppa" eller "röra sig".	Personer med denna lässvårighet beskriver sin läsprocess som att bokstäverna rör sig.
Avkodning tar fokus från förståelse.	Mycket energi går åt till den mekaniska processen att läsa. Det går ut över att skapa en förståelse av själva budskapet i texten. Läsning tar lång tid. Om texten läses under stark press upplever många att svårigheterna ökar.
Uppläst text går för fort.	Problemen med avkodning kan minska om det är möjligt att lyssna på texten. Men om uppläsningen upplevs gå för fort så hinner man inte tolka uppläsningen. Att dra ner läshastigheten är tekniskt sett svårare än att öka läshastigheten. Det finns få tekniska lösningar där läsningen kan bli tillräckligt långsam och fortfarande möjlig att lyssna på.

Lösning	Beskrivning
Texter presenterade med god typografi och god layout.	Textstorlek, val av typsnitt, radlängd, radmellanrum, ordmellanrum och teckenmellanrum kan kombineras på sätt som gör läsningen enklare.
Text läses in.	En människa läser in texten som sedan distribueras via något audioformat och lyssnas på via en spelare.
Text konverteras till tal	En artificiell röst läser upp texten.

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- En person med dyslexi klarar av att visa sina kunskaper om ett ämne om den får längre tid på sig att göra ett prov. Det är en kompensation av att läsningen tar längre tid som gör provsituationen mer rättvis jämfört med den som inte har denna svårighet.

Svårt att koncentrera sig

Problem	Beskrivning
Det blir många start och stopp i läsningen	Om fokus ofta skiftas från texten, till något annat och sedan tillbaka till texten igen så påverkar det både avkodningsprocess och tolkningsprocess. En person med denna svårighet kan hålla på och läsa ganska länge utan att komma särskilt långt i texten. En vanligt problem är att samma rad blir läst flera gånger.
Läsning kan pågå en lång stund på autopilot, utan att man tillgodogör sig något innehåll och utan att man är medveten om att det är så.	En person kan omedvetet börja tänka på något annat. Avkodningsprocessen tycks då kunna fortsätta en stund, vilket gör att det ser ut som att personen läser men i själva verket sker ingen tolkning av texten eftersom tankarna är på annat håll.

Lösning	Beskrivning
God typografi och layout, åtgärder för att göra texter lättare att förstå och lättare att avkoda text	Många av de lösningar som presenterats för andra typer av lässvårigheter underlättar också för den som har svårt att koncentrera sig.
Text läses in.	En människa läser in texten som sedan distribueras via något audioformat och lyssnas på via någon form av spelare.
Text konverteras till tal.	En artificiell röst läser upp texten.

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- En speciellt utformad läsmöbel gör att personer med lässvårigheter kan skärma av omvärlden och därmed fokusera på läsningen.

- En ljudbok backar automatiskt ett antal sekunder och tar om text där man senast slutade att läsa.

Känslighet för många och starka intryck

Problem	Beskrivning
Många typografiska grepp och designelement används samtidigt	För många olika typografiska former och designelement beskrivs ofta som att "det blir rörigt". Det är svårt att avgöra vad som är viktigt, vad som borde vara i fokus. Att försöka förstå "hur det är tänkt" förbrukar mycket energi. Många läsare med denna svårighet försöker se mönster och logik i det som presenteras. Om de inte omedelbart förstår denna logik kan läsningen påverkas negativt.
Om texten läses under stark press ökar känsligheten.	Om text som ska läsas under till exempel ett prov eller när man står först i en lång kö upplevs som rörig så förstärks rörigheten av den press som situationen skapar. Här finns risk för en total blockering även om personen mycket väl skulle kunna förstå texten i en lugnare situation.
Om texten läses i en miljö med många intryck ökar känsligheten.	Om en text ska läsas till exempel på en flygplats eller järnvägsstation, där det finns en rad andra intryck som pockar på uppmärksamheten så ökar risken för att läsningen blir kraftigt försvårad eller helt blockerad.

Lösning	Beskrivning
God typografi och layout, åtgärder för att göra texter lättare att förstå och lättare att avkoda text	Många av de lösningar som presenterats för andra typer av lässvårigheter underlättar också för den som har svårt att koncentrera sig.
Text läses in.	En människa läser in texten som sedan distribueras via något audioformat och lyssnas på via någon form av spelare.
Text konverteras till tal.	En artificiell röst läser upp texten.

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- En speciellt utformad läsmöbel gör att personer med lässvårigheter kan skärma av omvärlden och därmed fokusera på läsningen.
- En tidning med enkel och ren layout gör det lättare att hitta relevanta nyheter och att tillgodogöra sig nyhetstexterna.

Svårt att komma ihåg

Problem	Beskrivning
Ju svårare text, desto svårare att komma ihåg	Arbetsminnet blir mer ansträngt och snabbare överbelastat om en text upplevs som svår.
Ju längre text, desto svårare att komma ihåg.	Det finns en gräns för hur mycket vi kan hålla i minnet och långa texter är därför svårare att komma ihåg.
Ju mer obekant ämne, desto större blir problemen	Igenkänning underlättar för den som har svårt att minnas. Att lära in något nytt om ett helt obekant ämne och sedan komma ihåg det är svårare än utöka sina kunskaper om något man redan är bekant med.

Lösning	Beskrivning
God typografi och layout, åtgärder för att göra texter lättare att förstå och lättare att avkoda text.	Många av de lösningar som presenterats för andra typer av lässvårigheter underlättar också för den som har svårt att komma ihåg.
Texten kan struktureras för att underlätta att läsaren kommer ihåg det som är viktigast	Det viktigaste i en text presenteras först. Sammanfattningar, faktarutor, punktlistor etc. används för att lyfta fram det som är viktigast. Fet stil används för att markera viktiga ord eller nyckelmeningar.

Exempel på hur det kan vara för denna grupp

- Afasiförbundets tidning sammanfattar långa texter så att den som inte klarar av att läsa och komma ihåg långa texter kan läsa sammanfattningen istället.

Referenser

1. Nussbaum M. Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice. *Fem Econ.* 2003;9:33–59.
2. Centralbyrån S. PIAAC - The Survey of adult skills [In Swedish: Den internationella undersökningen av vuxnas färdigheter]. 2013.
3. OECD. PIAAC-Country Note: Sweden. 2012.
4. Karlsson T, Classon E, Rönnerberg J. The brain-friendly workplace - cognition, cognitive disability and working environment [In Swedish: Den hjärnvänliga arbetsplatsen - kognition, kognitiva funktionsnedsättningar och arbetsmiljö]. Stockholm; 2014.
5. Johansson MB. Aphasia and Communication in Everyday Life. Uppsala University; 2012.
6. Lundström S, Reichenberg A, Anckarsäter H, Lichtenstein P, Gillberg C. Autism phenotype versus registered diagnosis in Swedish children : prevalence trends over 10 years in general population samples. *BMJ.* 2015;350:1–6.
7. Kingdom U, Inter- CID. Prevalence and Correlates of Bipolar Spectrum Disorder in the World Mental Health Survey Initiative. 2011;68:241–51.
8. Maryam Oskui, Coutinho F, Dykeman J, Jette N, Tamar Pringheim. An update on the prevalence of cerebral palsy: a systematic review and meta-analysis. *Dev Med CHILD Neurol.* 2013.
9. Alzheimer Europe. Sweden 2013: The prevalence of dementia in Europe. 2013. <https://www.alzheimer-europe.org/Policy-in-Practice2/Country-comparisons/2013-The-prevalence-of-dementia-in-Europe/Sweden>. Accessed 11 Oct 2018.
10. Adler M, Knorrning L Von, Orelund L. Depression - background and treatment [In Swedish: Depression – bakgrund och behandling]. 2016.
11. OECD. OECD Skills Outlook 2013 - First results from the survey of adult skills. 2013.
12. Gross-Tsur V, Manor O, Shalev RS. Developmental Dyscalculia: Prevalence and Demographic Features. *Dev Med Child Neurol.* 2008;38:25–33. doi:10.1111/j.1469-8749.1996.tb15029.x.
13. The Swedish Dyslexia Association (Svenska Dyslexiföreningen). How common are difficulties in reading and writing/dyslexia? [In Swedish: Hur vanligt är läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?]. 2018. <https://www.dyslexiforeningen.se/page2/>. Accessed 20 Aug 2018.

14. L. Forsgren, Beghi E, Öun A, Sillanpää M. The epidemiology of epilepsy in Europe – a systematic review. *Eur J Neurol.* 2005;12:245–53.
15. National Center for Biotechnology Information U.S. National Library of Medicine. Prevalence of Intellectual Disabilities. 2018. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK332894/>. Accessed 12 Aug 2018.
16. Norbury CF, Gooch D, Wray C, Baird G, Charman T, Simonoff E, et al. The impact of nonverbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder : evidence from a population study. *J Child Psychol Psychiatry.* 2016;57:1247–57.
17. Ahlgren C, Odén A, Lycke J. High nationwide prevalence of multiple sclerosis in Sweden. *Mult Scler J.* 2011;17:901–8.
18. Swedish Neuro Registries. The registry for Parkinson’s Disease. 2018. <http://neuroreg.se/en.html/parkinsons-disease>. Accessed 11 Aug 2018.
19. The National Board of Health and Welfare (Socialstyrelsen). Stroke Statistics 2016 [In Swedish: Statistik om stroke 2016]. 2017.
20. Mcgrath J, Saha S, Chant D, Welham J. Schizophrenia : A Concise Overview of Incidence , Prevalence , and Mortality. *Epidemiol Rev.* 2008;30 August:67–76.
21. Perälä J, Suvisaari J, Saarni S, Kuoppsalmi K, Isometsä E, Pirkola S, et al. Lifetime Prevalence of Psychotic and Bipolar I Disorders in a General Population. *Arch Gen Psychiatry.* 2007;64.
22. The National Board of Health and Welfare (Socialstyrelsen). Report on Public Health 2009 [In Swedish: Folkhälsorapport 2009]. 2009.
23. Werngren-Elgström M, Dehlin O, Iwarsson S. A Swedish Prevalence Study of Deaf People Using Sign Language : A prerequisite for Deaf studies. *Disabil Soc.* 2003;18:311–23.
24. National Knowledge-center on Deafblindness (Nationellt Kunskapscenter för dövblindfrågor). Prevalence of deafblindness [In Swedish: Förekomst av dövblindhet]. <https://nkcdb.se/dovblindhet/fakta-om-dovblindhet/forekomst/>. Accessed 4 Aug 2018.
25. Johansson MSK, Arlinger SD. Prevalence of hearing impairment in a population in Sweden : Prevalencia de las pérdidas auditivas en una población de Suecia. *Int J Audiol.* 2003;42:18–28.
26. Butterworth B, Kovas Y. Understanding Neurocognitive Developmental Disorders Can Improve Education for All. *Science (80-)*. 2013;340:300–5.
27. Johansson S, Larsdotter M. Kognitiv tillgänglighet på bibliotek. Stockholm; 2020.

28. Johansson S. Hur prioriterar personer med lässvårigheter 19 viktiga parametrar för läsbarhet? 2020.